

VERSLAG Hearing “Klimaat en duurzaamheid” 9 februari 2022

Zaal: Het Predikheren Mechelen, zaal Mandela

Deelnemers: 19

Tijdstip: 09u00 - 17u00

Dagvoorzitter: Liesl Vanautgaerden

Moderator: Els Vervloesem

Inhoud

Inhoud	1
Programma	2
Deelnemers	3
Bijlagen	3
Inleiding dagvoorzitter Liesl Vanautgaerden	4
Presentatie Thomas Block	5
Presentatie Jorn Verbeeck	8
Presentatie Joachim Declerck	11
Presentatie Cathy De Bruyne	13
Gesprek.....	15
Vraag 1 - Wat is de opgave?.....	15
Vraag 2 - Welke rol kunnen steden opnemen?.....	15
Toelichting instrumentarium stadsvernieuwing (Liesl Vanautgaerden)	15
Vraag 3 - welke hefboomen zijn nodig?	15
Vraag 4 – welke governance is nodig?	16
Synthese en conclusies (Liesl Vanautgaerden)	17

Programma

09.00-09.30	Ontvangst
09.30-09.40	Welkom & programma
09.40-10.00	Inleiding – Liesl Vanautgaerden, dagvoorzitter
10.00-10.20	Presentatie 1 – Visie – Thomas Block
10.20-10.40	Kennismaking (korte tour de table)
10.40-11.00	Presentatie 2 – Evaluatie – Jorn Verbeeck
11.00-11.20	Presentatie 3 – Co-creatie – Joachim Declerck
11.20-11.40	Presentatie 4 – Lokaal – Cathy De Bruyne
11.40-12.00	> Pauze <
12.00-12.45	Collectief gesprek 1 – Wat is de opgave?
12.45-13.30	>> Lunch <<<
13.30-14.15	Collectief gesprek 2 – Welke rol kunnen steden opnemen?
14.15-14.30	Inleiding Vlaams instrumentarium stadsvernieuwing – Liesl Vanautgaerden
14.30-15.15	Collectief gesprek 3 – Welke hefboomen zijn nodig?
15.15-15.30	> Pauze <
15.30-16.15	Collectief gesprek 4 – Welke governance is nodig?
16.15-16.30	Afronding

Deelnemers

NAAM	ORGANISATIE
Thomas Block	UGent
Jorn Verbeeck	Global Covenant of Mayors
Joachim Declerck	Architecture Workroom
Cathy De Bruyne	Stad Gent
Ben Caussyn	Stad Eeklo
Katrien Rycken	Leuven 2030
Bert Vanhuysse	stad Roeselare
Manon Janssen	Klimaatregisseur Stad Antwerpen
Els Willems	OMG
Elise Steyaert	Kabinet Somers - Raadgever
Michiel Dehaene	UGent
Els Vervloesem	freelance onderzoeker
Karl-Filip Coenegrachts	HAI / VUB
Stijn Oosterlynck	UAntwerpen
Liesl Vanautgaerden	Departement Omgeving
Julie Mabilde	Team Vlaams Bouwmeester
Veerle Cox	OMG
Eva Forceville	VUB
Stefaan Tubex	Team Stedenbeleid

Bijlagen

- Presentatie Thomas Block
- Presentatie Jorn Verbeeck
- Presentatie Joachim Declerck
- Presentatie Cathy De Bruyne
- Algemene presentatie+presentatie Liesl Vanautgaerden

Inleiding dagvoorzitter Liesl Vanautgaerden

Eerste vaststelling: klimaat en duurzaamheid heeft de afgelopen 20 jaar een énorme weg afgelegd.

Terugblik Witboek.

Er zijn veel invalshoeken om bij te dragen aan de klimaat- en energieopgave. Bij klimaatmitigatie en -adaptatie blijft de impact van de klimaatverandering beperkt, en verhoogt de veerkracht van de stedelijke ruimte.

Nieuwe concepten, nieuwe complexiteit?

Een grote toename aan complexiteit. Het 2D en planmatige van stadsontwikkeling is passé, we zitten in een multidimensionale stromenbenadering. Alles van het ecosysteem speelt een belangrijke rol. Er komen ook andere actoren bij te pas. Ook financiële en beheersmatige aspecten moeten meegenomen worden in projecten. We zitten met een spreidstand: verplichte doelstellingen en operationalisering op terrein.

Hearing: positieve en hoopgevende boodschappen, nl. inzake kansen & investeringen. Ondersteuningsmechanismen die kunnen bijdragen aan de opgave. Dit is positief, maar op welke schaal zitten we? Alleszins vanuit (1) visie en onderzoek, zoals de regionale schaal en de landschappen, (2) het stedelijk niveau (warmtenetten), (3) wijkniveau (collectieve actie), (4) gebouwniveau. Winsten maken door investeringen te bundelen, op stromen te werken en win-wins te gaan gebruiken.

Het ene kan een hefboom zijn voor het andere, anderzijds kan de abstracte energietransitie tastbaarder worden via klimaatadaptatie-maatregelen en door te landen in de stad en de wijk.

Wat kan onze maatschappij vandaag aan?

De renovatie van gebouwen als een belangrijke eerste stap, waarbij het moeilijk blijft om grote resultaten te boeken. We hebben een gecoördineerde aanpak nodig. De energietransitie kan wijktransformatie integraal op de agenda zetten. Wie moet dit coördineren? De lokale besturen, waarbij de participatie van bewoners en eigenaars niet zo vanzelfsprekend blijkt. Door lokale kleinschalige initiatieven te bundelen, kunnen grotere ambities bereikt worden.

Klimaat en duurzaamheid, omvat de sociale, economische en ecologische dimensie. En die sociale dimensies, en de gevolgen voor kwetsbare groepen, zijn vaak niet zozeer zichtbaar als effect van de klimaatverandering, zoals de aantallen van de hitte-doden.

Als dit de grote opgave is, wat is dan de rol van stadsvernieuwing? Kunnen we, en willen we, de klimaattransitie inbedden in stadsvernieuwing? Gaan we voor de wijk? Is er een rol voor ervaringsuitwisseling en kennisdeling? Dit zijn belangrijke aspecten waar we hopen een aantal antwoorden op te vinden.

Presentatie Thomas Block

Thomas Block is Directeur van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling (CDO), Associate Professor 'Sustainability and governance' aan de UGent Faculteit Politieke Wetenschappen en UGent Commissaris Duurzaamheid.

Drie delen:

- Schets duurzaamheidsuitdagingen
- Interpretaties van duurzaamheid, framen problemen
- Glad ijs deel.

Sociale component: duurzame ontwikkeling gaat ook over sociale bekommernissen. Confrontatie arm-rijk. Ook bij ons, groeiende ongelijkheid. Cfr Thomas Piketty. Moeilijk voor zij die inkomen halen uit arbeid.

Vertaald in kans om op te groeien in armoede. 1/5 in sommige steden.

De ecologische component: Rockström, we flirten met de ecologische grenzen van de planeet. Het overschrijden heeft veel te maken met onze manier van leven, consumeren, ... Op vlak van klimaat: robuuste kennis (IPCC) dat wij met onze manier van leven de klimaatveranderingen veroorzaken.

Globale CO₂-emissies nemen steeds meer toe. Ondanks de politieke akkoorden. Kennis is niet neutraal. IPCC framed klimaatverandering als globale CO₂-emissies. Hierdoor wordt CO₂ handel mogelijk tussen landen. Is niet neutrale framing. We focussen niet op economisch groeiemodel, luxe-emissies en survival-emissies, systeem van consumeren en produceren. Legt op wetenschappelijk onderbouwde manier bloot dat we een klimaatprobleem hebben.

Wie wordt eerst geconfronteerd met de klimaatverandering? Vooral landen in het zuiden met lage voetafdruk, landen in het noorden zijn er minder kwetsbaar voor.

Het gaat dus ook over het herverdelingsvraagstuk, cfr Doughnut-model van Kate Raworth.

Duurzaamheidsinterpretaties

Er is altijd een politieke vraag die we moeten stellen: wie beslist wat voor wie met welk doel vanuit welke belangen en wie verliest of wint?

Schema Hopwood: denkkaders in het debat rond duurzaamheid. Sociale as en ecologische as. Is van 2005, met zaken die niet meer zo relevant zijn. Schema geactualiseerd met bv SDG's.

Drie groepen kunnen afgebakend worden:

- Status quo
- Reform benadering
- Transformatie

Status quo:

- Geloof in technologische innovaties. Investerings door bv Europa in passiefhuizen, GGO's, smart grids...
- Geloof in economische groei; economie kan goed om met schaarse middelen, groene economie. Sociale component: trickle-down economics. Welvaart zal doorsijpelen naar onderste lagen van de maatschappij
- Geloof in lineaire managementplannen zoals bv SDG's. Heeft misschien potentieel, maar in de praktijk status quo.

Reform:

- Belangrijke rol weggelegd voor een sterke overheid, die moet herverdelen, innoveren, reguleren. Voorbeeld is Green Deal EU, moet leiden tot reform.

Transformatie:

- Bv indigenous people movement, Nigeria ecologische ramp Shell. Vreedzaam protest. Warren County '80, PCB storten, protest. Environmental justice movement
- Koppeling sociale rechtvaardigheid en ecologische doelstellingen
- Ook bij ons: wie woont in 'properste' omgeving?
- Geloof in sufficiëntie: wat is genoeg? Moeten we bepaalde zaken nog wel hebben en doen om tevreden te zijn? Pleidooi voor matigheid in bv degrowth movement
- Onttrekken aan klassieke marktlogica, maar denken in cooperatieven en deeleconomie, ook bv cooperatieven rond landbouw.

Uit 1 en 2: geen tegenstelling tussen sociale en ecologische conflicten. Heel vaak tegenover elkaar geplaatst. Sterkte duurzaamheid is verbinding tussen beide.

Er is geen neutrale waarheid, wat problematisch is met containerbegrip. Duurzaamheid is een concept waarover we moeten discussiëren, basis voor democratisch debat.

Benoem noemers en wees eerlijk

- Boek Laurence Verbeke
- Rebecca De wit, columniste
- Science and technology studies
- Boek Bruno Latour: hoe kunnen we aarden?

Inspiratie.

Pleidooi voor meer ratio. Bart De Wever pleit hiervoor, maar ook voor minder emotie. Maar emotie is er zeker. Wat bedoelen we met meer ratio? Verlichting 18de eeuw. Positief, maar zitten we niet in periode van oververlichting? De context is weg daardoor. Tot wat verhouden we ons nog? Rationale getallen zijn breuken, verhouding. Teller en noemer is ratio. Hebben we de noemer niet weggenomen, waardoor alleen de eigen teller overblijft? Waar is verhouding in de razendsnelle en efficiënte digitale globale wereld (0 en 1)? Waar is het analoge en de verhouding tussen beide? Dat is weg van de context. De verhouding is zoek.

Rationeel denken houdt rekening met context en verhouding. Meerdere schalen, perspectieven gebruiken om na te denken over wat interessant is. Verbeke: 3 A's: architecten hebben platte aarde nodig, astronaut ziet aarde als bol, artiest speelt met de schalen, contextgevoeligheid. Vlaams stedenbeleid moet meer artiest worden. Nederigheid en traagheid. Is vervelend omdat wijsheid niet slim overkomt.

Benoem de wereld waarin je wil leven. Is niet neutraal. Bruno Latour helpt ons daarbij: afhankelijkheden moeten tenvolle binnengebracht worden. Niet globaal of lokaal denken, heroriënteren naar hoe wil je aarden, zoeken naar hechten en onthechten. Naiëf?

Conclusie:

- Niet of maar hoe doen we het?
- Hoe sociaal-ecologische noemers expliciet binnenbrengen?
- Hoe navigeren tussen schalen en contexten?
- Belang van de kleinste schaal: samen rond de tafel zitten, straat, wijk... planeet?
- Hoe tijdelijke doelen fixeren met een horizon die zich steeds verlegt?

Presentatie Jorn Verbeek

Jorn Verbeek is Senior Manager Sustainability and ESG bij KPMG. Voorheen was hij Head of Research and Innovation bij de Global Covenant of Mayors for Climate and Energy, Expert milieu en circulaire economie bij Agoria, Directeur van de dienst milieu en klimaat bij de stad Gent en adviseur klimaat, milieu, energie en afvalbeheer bij diverse overheden zoals OVAM en stad Antwerpen.

Koele minnaar van evaluatie. Vrije interpretatie. Wat is de klassieke evaluatie die steden hanteren, systeem global covenant of mayors en eigen interpretatie.

Context en cultuur. Corona heeft zaken op zijn kop gezet. Er wordt anders gekeken in steden naar publieke ruimte, woon-werkrelatie, ... Meer mensen kijken naar verweving. Cultuur: Antwerpenaar in Gent, cultuur is anders. Werkt door in manier van werken, netwerken, stakeholders benaderen.

Klassieke evaluatie.

Global Covenant: regelmatige rapportage van steden over adaptatie, mitigatie... Gaat over doelstellingen en rapportage. Vandaag wordt er gevalideerd, maar niet geëvalueerd. Flow klopt wel op papier, maar loopt nooit zoals gepland.

Emissies vb Antwerpen. Laatste jaren is er een stagnatie in alle steden. Vandaag zijn er geen mensen die enkel nog met de cijfers bezig zijn. Eigenlijk zijn er weinig actoren die er echt mee bezig zijn. Vandaag wordt er vooral gevraagd en gezocht naar oplossingen. Debat in steden voornamelijk over de stad van toekomst die leefbaar en betaalbaar is. Budgettaire risico's waar mee omgegaan moet worden.

Debat in steden wereldwijd is verschoven van adaptatie en mitigatie naar jobs, economie. Maakt het moeilijk om er mee aan de slag te gaan en middelen te laten inzetten.

Belangrijk om de complexiteit in kaart te hebben, maar start wel ergens. Waar op werken, hoe elkaar vinden en actoren rond de tafel brengen.

Stadsvernieuwing en duurzame stad. Voor de meeste steden vroeger, grote bakenprojecten, cultuur en definitie deels achterhaald. Proces ingaan betekent bouwen zonder te weten of het echt gaat lukken (bv Sagrada Familia). Overheden willen graag plan met garandeerde resultaten. Spanningsveld haalbaarheid v starten. Realiteit in Vlaanderen is dat we geen kathedralen meer gaan bouwen. Kijken naar bestaande weefsel en er zijn geen cadeaus gegeven aan ons. We moeten aan de slag met wat we gekregen hebben (verkavelingen, woningbestand...).

De stad als oplossing: uitdaging proces. Project realiseren is niet zo moeilijk. Misschien vergeten te documenteren hoe we er zijn geraakt, en wat is het DNA en hoe krijg je omgezet naar andere omgeving/cultuur.

IPCC: wat gezegd wordt is inhoudelijk niet nieuw. Is al 50 jaar bekend. Waarom is er in die periode onvoldoende gebeurd?

1. Geïntegreerd en niet gefragmenteerd

Duurzaamheid= snelheid en schaal. Duurzame omgeving is compacte omgeving. Vergelijking Atlanta en Barcelona. Ruimtebeslag niet te vergelijken. Nabijheid. Hoe minder ruimte gebruiken?

In Vlaanderen zit compactheid in DNA, maar te weinig mee gedaan. Bv afvalstort op het einde van de straat, zoeken naar oplossingen jaren '70 na protest. Oplossingen moeten gezegd worden op andere schaal.

Complex: niet één veranderingsproces. Voor silo problemen niet kijken naar silo oplossingen. We steken nog altijd graag in hokjes, behapbaar, efficiënter. De links tussen uitdagingen wordt er zo uitgehaald. Hoe bereiken we minder silo-aanpak. Waar ligt verbinding tussen beleidsdomeinen, maar ook tussen steden (ook voor SVP).

Inzichten: gaan naar gezamenlijke uitdagingen, open data voor co-creatie. Veel tijd gaat naar wat rapporteren, waar opslaan, met minder ruimte voor implementatie.

Stad en platteland: kijken naar de juiste schaal, stadsregio, bestuursregio om uitdagingen aan te gaan.

2. Ambitieuw niet incrementeel

Hokjesdenken in jaren 70 ingebouwd. In andere landen kijkt men op andere manier naar landschappen, bv Nieuw-Zeeland, Noorwegen.

Gewestplannen: in Duitsland landbrede schaal bekeken. Uitdaging v bestuurlijke context. Niet rigide planning, maar open proces. Backcasting en forecasting belangrijk, om lock-ins te vermijden en juiste schaal te hanteren.

Warmtekaarten bv gebruiken voor vergunningbeleid, niet enkel gewestplannen.

3. Oplossingen eerder dan regels

Kijken naar waarde van land en context. Berlijn bevriest bv prijzen.

Renovatietempo in België 2%, met welke impact willen we plannen. Wat is de benchmark?

Discussie voeren met andere partners dan de overheid. Hoe kan kader ondersteunend zijn en niet volledig sturend of beperken.

4. Schaal en scope bepalend

Bv Vancouver: plan gemaakt voor de komende 100 jaar, niet voor de volgende legislatuur. Leren van en tussen steden belangrijk. Alle instrumenten moeten planningshorizon volgen. Door bv klimaatboekhouding te voeren, in plaats van BBC voor gemeenten.

5. Resultaten vereisen duidelijke taal, rollen en verantwoordelijkheden

Zitten we wel op dezelfde uitdagingen te werken, spreken we dezelfde taal.

Handvaten: starten vanuit eigen DNA als ingang tot complexiteit. Politieke liability.

Matrixstructuur binnen organisaties. Ook op vlak van beheer.

Zoeken met burgers, bedrijven, organisaties wie de stad maakt. Welke partnerschappen zijn er nodig die samen de stad maken en het verschil kunnen maken. Bv stadsacademie. C40 Students reinventing cities, met engagement om na de wedstrijd aan de slag te gaan met ontwerp.

Voorbeeld UK, architectennetwerk doet oproep naar antwoorden bieden duurzaamheidsvraagstuk.

Slide samenvatting: evolutie modellen samenwerking.

Presentatie Joachim Declerck

Joachim Declerck is architect en stedenbouwkundige. Van 2008 tot 2010 leidde hij het ontwikkelingsprogramma van het Berlage Instituut in Rotterdam.

Hij is oprichter en directeur van Architecture Workroom Brussels (2010), een door de overheid gesubsidieerde denktank die overheden, private partners en culturele instellingen samenbrengt om innovatieve ideeën te ontwikkelen op het gebied van architectuur en stedenbouw, in functie van nieuwe ruimtelijke tendensen.

Thematische sessies staan haaks op logica stadsvernieuwing.

Laat ons stadsvernieuwing bevestigen en nog beter equiperen als de werkruimte voor de activerende, integrerende en realisatie-gerichte aanpak waar burgers en besturen in tijden van complexe en simulaten transitie, en van groeiend cynisme ... polariseren.

AWB: cultuur innovatiehuis, via ruimtelijke transformatie antwoord helpen bieden voor belangrijke maatschappelijke opgaven. Systemische verandering op vlak van gedrag.

AWB zet in op stapelplaatsen maken van geteste strategieën die deels lukken, mislukken... gesprek voeren. Debat voeren over hoe het doen. Stadsvernieuwing door op kleine locaties te gaan werken.

Vertrekken vanuit de praktijk. Innovatietrajecte met diverse maatschappelijke actoren en sectoren. Vanuit protest, steden netwerk..

Opzetten en faciliteren van productieve tussenruimtes. In samenhang opnemen met diverse agenda's om tot realisatie te komen.

De grote verbouwing: niemand kan het alleen vanuit eigen hoek, schakeling van competenties zijn nodig, en we hebben de ruimte om dat te doen niet. Stadsvernieuwing kan die ruimte bieden. Is een methodiek, pakt niet alles aan.

AWB maakt tento 20 jaar stadsvernieuwing.

4 stellingen:

1. Klimaat- en duurzaamheidsopgave is transversaal en kader is nodig.

Experiment – hoe? – doelstellingen. Probleem is het hoe. Glazen vloer en glazen plafond. Geen transitie zonder transformatie. Water en droogte: maatregelenpakketten, maar gaat eigenlijk over veranderingsproces in dagelijkse leefomgeving.

Werken vanuit plekken cruciaal, eerder van vanuit thema's, sector, transitie. Bv Brussel mobiliteitstransitie: straat moet worden aangepakt, andere talen en competenties. Plekgebaseerd worden is transversaliteit meenemen van bij aanvang.

Nieuwe golf van praktijken en projecten van transformatie van stadslandschap. Vroeger: brownfields... nu ander soort projecten nodig: voedselland, zorgzame buurten, betaalbare woningen, maakleerplekken... Plekgebaseerd, niet sectoraal. Zo activeren we een impactketen. Dat doet SV ook. Kan doorwerken naar klimaat- en duurzaamheidskwesties.

Wie kan dat doen? Alleen is onmogelijk, nieuwe allianties lokaal en bovenlokaal zijn nodig. Bv Rotterdam: energieleveranciers, community, overheid.

Stadsvernieuwing is vandaag al krachtig instrument voor transversaal werken richting realisatie. Beter equiperen:

- Open innovatieruimte of complexe transformatie-projecten
 - Steunen op praktijken
 - Experimenteren.
2. Politiek en administratie te sterk gericht op vastgoedspelers. Nieuwe actorenconstellaties nodig

Bv Barcelona regional: uitzonderingszones. In blokken: dagelijkse ruimte: veel minder spelers, moet opgebouwd worden. Brussel: samenwerking tussen opbouwwerk en transformatiewerk. CityMine(d). Zonder sociaal weefsel geen energietransities (bv Rotterdam). Netwerk in kaart brengen is nodig, met sociale sokkel om transitie op te bouwen. Hoe maakt stadsvernieuwing daar ruimte voor. De enge projectmodus laat dat niet toe. Langlopende processen en trajecten. Kracht van projectmodus situeren in langerlopende projecten en trajecten. MMM. Horizon waarop we moeten denken 2030-2035.

Veel diverser gemeenschap nodig

Nieuwe golf van capaciteitsopbouw

Ruimte voor transformatieprocessen voorbij enge projectmodus

3. Lokale actoren niet met zelfde transitie geconfronteerd. Versprede slagorde. Geen kennis gepoold.

Elke transitie/werf heeft eigen logica, actoren-constellaties en montages.

Onthardingsproeftuinen: capaciteitsopbouw.

Platformwerking: poolen van inzichten en kennisvragen. Bovenbouw nodig om te kunnen versnellen. Transversale lessen en thematische lessen.

Voorbeelden: bv zorg, intervisiemasterclasses. UK: ambtenarenopleidingen.

Thematische en wijkaanpak: op verschillende sporen tegelijk kunnen denken.

4. Gerichte betrokkenheid van bovenlokale actoren nodig.

Water en droogte op allerlei locaties. Geen competenties maar wel zelfde vraag. Actoren VO, lasagne van politieke ambities en rollen. Op elkaar leggen. Samen mogelijk maken met alle bovenlokale overheden. Programmteam bovenlokaal, met lokale coalities, interactie opzetten. Bv energiewijken. Programmatische aanpak?

Schets lokale stadsvernieuwing – gedeeld praktijkplatform – interlokale labo's – programmawerking.

Presentatie Cathy De Bruyne

Cathy De Bruyne is Directeur van de dienst milieu en klimaat van de stad Gent.

Wijkniveau voor collectieve kansen in de transitie naar een klimaatneutrale stad.

Evolutie CO2 emissies: plaatje zegt veel en niets. Spreekt niet over de context. Waarom gaat het te traag? Verkeerd om dit op stadsniveau te bekijken. Gaat over CO2, gaat voorbij aan wat er geproduceerd en geconsumeerd wordt in de stad. Leidt tot lock-in.

Gent startte met European Covenant of Mayors. Kader om te inventariseren en lange termijnstrategie er aan te verbinden. Zou veel evolutiever moeten zijn. Gent ondertekende in 2009. Eerste confrontatie van Gent met klimaatproblematiek. Studie over situatie Gent CO2 emissies. Eerste klimaatplan. Ook met transitie-arena's, bottom-up initiatieven. Tweede klimaatplan gezin en bedrijf. Derde klimaatplan veel geïntegreerder en gelijktijdig.

Stakeholders: Leuven met vzw, Gent werkt samen met heel veel partijen uit verschillende sectoren. In dialoog en links leggen.

CO2 uitstoot per sector. Mobiliteit weegt meer en meer door. In Gent vooral snelwegverkeer, waar de stad geen impact op heeft. Dienstverlening op individueel niveau uitgebouwd. One-stop-shop woningrenovatie, aanbod energicoaching ondernemingen. Niet genoeg. Op wijkniveau werken aan collectieve kansen. Aanwezigheid voorzieningen en winkels, korte ketens, doorwaadbaarheid van de wijk, meer delen, recreatieve structuur. Behoefte kennen van wijkbewoner en koppelen aan ecologische uitdagingen belangrijk.

Schaalniveau: individueel – straat – wijk – stad, andere maatregelen.

Gasloze wijken: tegen 2050 Gent klimaatneutraal. Nu wordt aan individu investeringen gevraagd. Niet makkelijk. Muide-Meulestede, Mariakerke, piloot om er een stadsbreed verhaal van te maken. Niet alleen technologische antwoorden, maar ook sociaal rechtvaardig.

Verschillende aanpakken en opdrachten: warmtetransitie, lokaal energie produceren aan sociaal rechtvaardig tarief, slim ruimtegebruik...

Fossilvrije wijken: wijkstrategie. Koppelkansen moeten gezien worden. Vooral luisteren naar bewoner en wat die nodig heeft. Belangrijk voor draagvlak.

Twee heel verschillende wijken: Muide-Meulestede (voorgeschiedenis stadsvernieuwing, wijk bij de haven, bottom-uptrajecten beu, willen actie), Mariakerke (20ste eeuwse wijk, meer begoed, ander vraagstuk, slim verdichten?, geen restwarmtebronnen, op een andere manier naar elektrisch scenario).

Projecten vragen een procesmatige aanpak. Nu wordt er meer gekeken naar gedrag. Ook overzicht bewaren van wat er allemaal gebeurt in de stad. Input verzamelen – overleg met andere sectordiensten, wat er kan gedaan worden samen om ook klimaatdoelstellingen te bereiken – PDCA-cyclus.

Projecten selecteren adhv een aantal criteria:

- Buurtbehoefte
- Interne draagkracht
- Generiek
- Innovatief
- Opschaalbaarheid
- Autonoom op lange termijn
- Draagt bij tot energiearmoedeplan.

Muide-Meulestede: kansen voor collectieve warmte. Stedenbouwkundige ruimte wordt gecreëerd om restwarmte te capteren in bedrijven in de buurt, en zo een warmtenet uit te bouwen. Studie wijst uit dat er 5000 gezinnen mee kunnen bediend worden. Afstemmen ook op individuele renovatieplannen. Temperatuur warmtenet afbouwen op tempo van renovatie.

Kansen voor collectief energiesysteem. Wijkstrategie slim ruimtegebruik (bodemwarmte gebruiken). MMM één van de eerste stadsvernieuwingsprojecten met klimaatdoelstellingen.

Mariakerke. Focussen op onderzoek bodemwarmte en privé-stroom impact op grid. All electric wijk.

Gedragscomponent: onderzoek met Ugent, drempels en motivatoren voor de adoptie van warmtepompen. Conclusies: overheid moet sterke lange termijn visie hebben. Zorg voor onafhankelijke expert die kan begeleiden in renovatie. Installateurs meekrijgen in ambitie. Moment dat dienstverlening aangeboden wordt is belangrijk.

H2020 project Energy-SHIFTS: fusie van belangen. Koppelen aanbod aan wat mensen nodig hebben. Ander onderzoek: nulmeting naar groene identiteit wijkbewoners. Tweede bevraging na aankondiging verleggen doorgaansweg. Mensen meer open om over duurzaamheid te praten.

Gesprek

De discussies over de hoofdvragen werd gestructureerd aan de hand van telkens een reeks sleutelvragen (zie lijst hieronder). Op basis van deze sleutelvragen werden een aantal discussierondes gevoerd met alle aanwezigen.

Vraag 1 - Wat is de opgave?

1. *Wat zijn volgens jullie de belangrijkste uitdagingen m.b.t. de duurzame en klimaatrobuuste stad? Wat is prioritair? Wat zijn de belangrijkste maatschappelijke urgenties?*
2. *Is het vooral een technologisch probleem? Wat zijn andere belangrijke uitdagingen?*
- *thematisch: duurzame energie, groenblauwe netwerken, bodem, biodiversiteit (groene gevels, groene daken, ...), watergebruik,...*
- *procesmatig: coöperatie, collectief beheer,...*

Vraag 2 - Welke rol kunnen steden opnemen?

1. *Waar zien jullie concrete opgaven m.b.t. de duurzame en klimaatrobuuste stad? Welke rol zouden steden hierbij moeten kunnen opnemen? Zijn zij de opdrachthouder van de klimaatrobuuste stad?*
2. *Wie zijn belangrijke partners om die rol waar te maken? (Energie operatoren, kennisinstellingen, intercommunales, enz.)*
3. *Hoe kan het leren tussen steden worden verbeterd? Op welke vlakken kan een leeromgeving een meerwaarde zijn en welke experimenteerruimte is nodig?*

Toelichting instrumentarium stadsvernieuwing (Liesl Vanautgaerden)

Vraag 3 - welke hefboomen zijn nodig?

1. *Wanneer kan het Vlaams Stedenbeleid aanvullend zijn op lokaal beleid? Zijn er concrete voorbeelden vanuit jouw eigen ervaring, waarbij een hefboom (ondersteund vanuit Vlaanderen) helpend was?*
2. *Wat houd je vandaag nog tegen? Wanneer neemt haalbaarheid, in plaats van prioriteit of urgentie de overhand?*
3. *Vooruitblikkend op de toekomst, welke ondersteuning zou Vlaanderen nog kunnen bieden om de doelstellingen te realiseren? (bv. technologische en procesmatige experts, geld, experimenteerruimte, aanreiken van good practices, etc.)*

4. *Hoe verhoudt ondersteuning vanuit Vlaanderen zich tot ondersteuning vanuit Europa? Welke vormen van uitwisseling zijn mogelijk tussen Vlaanderen en Europa?*

Vraag 4 – welke governance is nodig?

Kan stadsvernieuwing bijdragen aan gedeeld eigenaarschap voor de klimaat- en energietransitie: vooraf, tijdens en achteraf 'het project' van stadsvernieuwing?

Synthese en conclusies (Liesl Vanautgaerden)

1. Wat zijn de uitdagingen rond duurzaamheid en klimaat?

- Het thema klimaat en duurzaamheid heeft de afgelopen 20 jaar een enorme weg afgelegd (zie invulling van de term 'klimaat' in het witboek), waarbij er een toename is aan complexiteit en er een spreidstand lijkt te zijn tussen de doelstellingen die gehaald moeten worden en de vooruitgang/operationalisering op het terrein.
- Volgens het schema van Hogwood zijn er 3 groepen van benaderingen: (1) status quo – we blijven inzetten op de dominante economische modellen. (2) Reform: we moeten hervormen en bijschaven. (3) Transformation: de huidige economische modellen kunnen niet behouden blijven, want ze zijn de oorzaak van het probleem. Wat is hierbij de positie van 1) technologische innovatie, 2) een sterke overheid, en 3) een transformatieve benadering met aandacht voor bottom-up praktijken, sociale onrechtvaardigheid en ecologische problemen? Transformatie lijkt enkel mogelijk met een sterke 1 en 2, nl. technologische innovatie in combinatie met een sterke overheid: we willen het systeem veranderen in samenwerking met overheden en bottom-up praktijken.
- De klimaatopgave is van een andere grootteorde, waarbij we nog niet goed weten wat er op ons afkomt. Grote veranderingen zijn nodig waarbij we moeten inzetten op alles en alles tegelijkertijd: alle schalen, en alle perspectieven.

2. Wat zijn de uitdagingen voor stadsvernieuwing?

- We bereiken minder met een 'silo-matige' aanpak, maar wel via het leggen van verbindingen tussen beleidsdomeinen en problemen. De klimaat en duurzaamheidsopgave is een transversale (niet thematische) opgave.
- Steden experimenteren waardoor er weinig ruimte overblijft om te implementeren. Steden bevinden zich in een 'never ending' radarwerk van 'trial and error'. Type-opdrachten moeten opgeschaald worden. Het is een keuze tussen snel resultaat boeken, versus, veel in beweging brengen en traag vooruit gaan. Dit zou moeten gecentraliseerd worden, om niet continu in de experimenteerfase te zitten.
- De burgemeestersconvenant evolueerde van meten en rapporteren richting oplossingen. Dit om te weten waarom de klimaattransitie zo moeilijk is, wat de complexiteit is, en hoe we richting de stad van de toekomst kunnen gaan. Data om data te verzamelen heeft weinig zin, wel het verzamelen van data die leidt tot actie.
- Vaak is de opgave stadsafhankelijk, context-gerelateerd, en blijft het belangrijk wie er aan het politieke stuur waarbij legislatuur overschrijdend werken een uitdaging vormt.
- Hoe kunnen we niet enkel technologische antwoorden bieden, (zoals collectieve warmtepompen implementeren)? Hoe kunnen we sociaal rechtvaardig zijn, zodat wie het nu moeilijk heeft, het niet nog moeilijker zal krijgen? Een kwetsbare burger is bezig met overleven. Die wilt dat zijn kinderen kunnen eten en dat zijn huis warm is. Als stad moet je zorgen dat die behoeften kwalitatief ingevuld raken. Voor deze uitdaging is er veel meer aandacht nodig.

- Een uitdaging is het optreden van participatie-moeheid: “doe iets, we zijn bottom up trajecten beu. Doe iets met wat we in het verleden gezegd hebben.” Bovendien gebeurt er veel bij een stadsvernieuwingsproject om de dynamiek van een wijk te pakken te krijgen. Na de middelen van het stadsvernieuwingsfonds mag dit niet als een pudding in elkaar zakken.
- Een geïntegreerde aanpak is kansrijk op wijkniveau, aangezien hier zaken kunnen gebundeld worden. Maar de grote uitdaging voor klimaat op stadsniveau is dat er verschillende zaken spelen. Er is geen keuze qua opgave, het is ‘en-en’ en niet ‘of-of’. Enkel het niveau van de wijk opnemen zal niet voldoende zijn om snelheid en schaal te halen. Bijvoorbeeld, voor Antwerpen werden er 72 actiefiches opgemaakt, waarvan 10 grote en 62 kleine projecten. De 10 grote kunnen enkel slagen met de regie van de stad, zoals het warmtenet, dat kan de burger niet doen. Het is de kunst om beiden te doen, en om te weten bij wie je de regie legt. Als je eenmaal begonnen bent, met deze klimaatprojecten, zal een nieuwe legislatuur of een nieuw bestuur deze niet stopzetten (zoals een warmtenet).
- Steden mobiliseren i.f.v. de klimaatdoelen, maar hoe bouwen we ook een (automatische) klimaatreflex in de werking van de stad?

3. Wat zijn concrete aanbevelingen voor stadsvernieuwing naar de toekomst toe?

- Plekgebaseerd werken, met aandacht voor de verhalen van mensen, is een vorm van transversaliteit meenemen. De dagelijkse ruimte is de ruimte van de klimaattransitie, niet de uitzonderlijke ruimte.
- Vanuit de lokale context investeren in de sociale sokkel / weefsel van waaruit de transformatie zich kan voltrekken. Hoe maakt stadsvernieuwing meer ruimte voor buurtwerk? Zonder sociaal weefsel, kan er geen energietransitie zijn. Zonder straathoekwerk, is er geen renovatiewerk.
- Er is nood aan begeleiding, in de vorm van een onafhankelijke expert, of een regieteam waarbij 1 of 2 mensen het stadsvernieuwingsproject opvolgen. De feedback loops moeten beter vastgepakt worden?
- Er is nood aan ervaringsuitwisseling en kennisdeling tussen steden. We moeten vermijden dat alle kleinere gemeentes roadmaps maken en 6 jaar studeren. Dit door lessen te capteren, producten te maken om te verspreiden, en koplopers te ontlasten. De frontrunners moeten voldoende ondersteund worden om te kunnen frontrunnen.
- We moeten een aantal steden clusteren om samen belangrijke uitdagingen en discussies aan te snijden, (over aanbestedingsvormen, de taks-shift, de KI, ...). Er is een omgeving nodig van een aantal steden die informatie laten doorstromen richting beleid zodat belemmeringen en knelpunten raken opgelost. De koplopers moeten deze vrijheid hebben en de koppeling met het beleid maken.
- Stadsontwikkeling kan kaders aanreiken voor ‘governance’, nl. de manier hoe we ons naar elkaar toe gaan organiseren om te komen tot de creatieve allianties die we nodig hebben. Er zijn meer spelers dan enkel de burger en de overheid.
- Er is nood aan nieuwe coalities en samenwerkingsverbanden. Interessante voorbeelden zijn de ‘Stadsacademie’ en de ‘students reinventing cities’. Door de stadsadministratie samen te brengen met studenten en docenten komt er een

nieuwe invloed in de administratie en het bestuur. Andere vermelde partijen: de cultuursector, de haven, bedrijven, ...

- Een andere constellatie is nodig, waarbij er een samenwerking is met civiele wijkverbeteringswerkers, zeker in kwetsbare wijken. Een mix van partnerschappen is nodig, en deze dient beargumenteerd te worden in de stadsvernieuwingsdossiers.
- Meer dan het bereiken van doelen (zoals CO₂-reductie) en het realiseren van projecten, is er nood aan het op gang trekken van een veranderingsproces waarbinnen de projectmodus (slechts) hefboom kan zijn.
- Er is nood aan publiek-private samenwerkingen waarbij de markt ook investeert. De huidige stadsvernieuwingsprojecten zijn voornamelijk publieke investeringen, terwijl het publiek geld moet dienen om privaat geld aan te trekken (spaargeld, pensioenfondsen, ...). De overheid doet hierbij aan de-risking van het privaat kapitaal.
- Departementen werken te vaak apart, terwijl we allemaal met dezelfde uitdagingen zitten. Een integrale blik kan je niet makkelijk produceren in een hoger systeem. Het is o.a. de rol van stedenbeleid om een community of practice op te tillen tot een programmawerking.
- Stadsvernieuwing als laboruimte en overkoepelend kader opbouwen door verschillende capaciteiten/competenties samen te brengen en een gangmakersrol op te nemen = programmawerking. Een bovenbouw is nodig om te kunnen versnellen door het faciliteren en opzetten van productieve tussenruimtes. Via een programmateam voor lokale coalities, wordt er vanuit de overheid gesproken vanuit één stem. Dit is een strategie om Vlaamse middelen gecoördineerd uit te geven vanuit meerdere organisaties. Via een oproep kunnen lokale coalities ontstaan en meewerken. Vervolgens worden werktafels georganiseerd om te kijken wat andere problemen zijn. (Voorbeeld: open ruimte platform).
- Het gedrag en psychologisch inzicht is van belang: waarbij een werking wordt uitgebouwd in de wijken zelf, via living labs, om te gaan kijken naar drempels en motivatoren... Er is niet enkel nood aan technisch wetenschappelijke profielen bij de klimaat- en energietransitie, er zijn ook mensen nodig die kijken naar het psychologische, het gedrag, de huidige drempels, ... Zo is het interessant om de koppeling te maken tussen het energievraagstuk met wat de wijk nodig heeft. Bijvoorbeeld: er is een buurttuin nodig, en deze kan ook instaan voor de productie van duurzame warmte.
- Bij stadsvernieuwing is continuïteit en opvolging absoluut van belang. Leuven: Europe Climate cities contract: accountability moet getoond en geduid worden. Via stadsvernieuwing kan je constellaties opvragen, een SWO aan het begin van het traject.
- Hoe kan stadsvernieuwing relevant zijn, wat zijn de maatschappelijke winsten en noden binnen een stadsvernieuwingsproject? Voor stadsvernieuwing zit er een belangrijke agenda in de koppeling van uitdagingen. Bijvoorbeeld: betaalbaar wonen met de bouwshift. Hoe kunnen we business cases of andere methodieken vinden om gronden uit het systeem te halen die betaalbaar wonen te produceren?

4. Wat zijn de nodige randvoorwaarden voor stadsvernieuwing?

Een overheid die een sterke langetermijnvisie en richtinggevend kader heeft, deze uitdraagt, en duidelijk communiceert. Bijvoorbeeld, we weten hoe we huizen moeten renoveren, maar het gebeurt niet. We hebben een Vlaams kader nodig dat veel duidelijker en afdwingbaar is.

Vlaanderen moet geïntegreerder kijken naar haar eigen beleid. Aangehaalde voorbeelden: fiscale voordelen, het KI,